หนังสือนี้

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางไผ่ แสงอิน

ณ เมรุวัดธาตุทอง

เภอพระโขนง นครหลวงกรุงเทพธนบุรี

ทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

หนังสือนี้

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

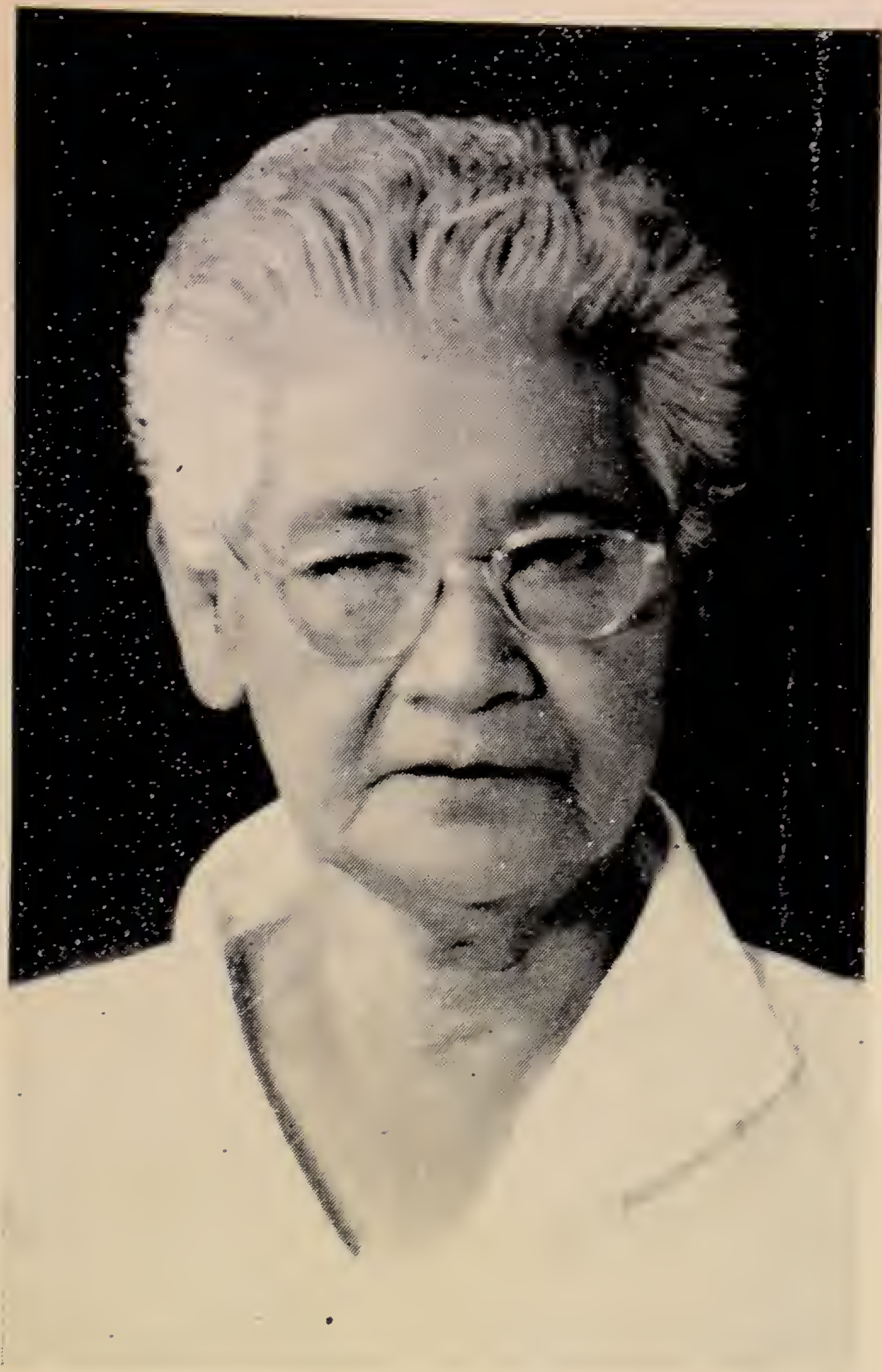
เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางไผ่ แสงอิน

ณ เมรุวัดธาตุทอง

อำเภอพระโขนง นครหลวงกรุงเทพธนบุรี

อาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

นางไผ่ แสงอิน

ชาตะ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๔

มรณะ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒

ประวัติ
คุณพี่ไผ่ แสงอิน

คุณพี่เป็นบุตรีคนแรกของขุนสมานประชากร (เพ็ง) และนางสมานประชากร (เจียบ) เกิดที่บ้านหลังวัด ต. ปากน้ำ อ. เมือง จ. สมุทรปราการ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ มีพี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน ๔ คนคือ

๑. นางไผ่ แสงอิน

๒. นายผล แสงอิน

๓. นางสารภี แสงอิน

๔. เรือเอกสถิตย์ แสงอิน (ร.น.)

เมื่อเดือน พฤษภาคม ๒๕๐๕ คุณพี่เริ่มป่วยเป็นโรคเบาหวานและได้รับการรักษาเรื่อยมา จนกระทั่งวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ เวลาประมาณ ๑๓.๐๕ นาฬิกา

คุณพี่ได้มีอาการหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาก็พูดไม่ได้ แพทย์ประจำตัวคุณพี่ได้แนะนำให้ส่งโรงพยาบาลรามาธิบดีและได้รับการรักษาเป็นอย่างดีตลอดมา แต่คุณพี่ไม่สามารถจะเอาชนะโรคนี้ได้ จนกระทั่งวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ผ่านเข้ามา ในวันนั้นเองเป็นวันที่พวกเราได้สูญเสียคุณพี่ไผ่ แสงอิน ณ ที่โรงพยาบาลรามาธิบดี

ตามปกติคุณพี่เป็นคนที่มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารีแก่ญาติมิตรและบุคคลทั่วไป ยึดมั่นในหลักพระพุทธศาสนา ชอบทำบุญ ทำกุศล การสาธารณสุข และการศึกษา อาทิเช่น.-

สมทบทุนสร้างโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นเงิน ๖๑,๘๗๓.- บาท

สมทบทุนสร้างโรงพยาบาลประจำจังหวัดสมุทรปราการ เป็นเงิน ๖,๐๐๐.- บาท

วัดคลองพระราม ต. บางปลากด ได้สมทบเงินซื้อที่ขยายวัด สร้างน้ำบาดาล กำมะเรียน ธรรมมาสน์ โบสถ์ รวมเป็นเงิน ๖๑,๘๗๓.- บาท

วัดใหญ่ ต. บางปลากด สมทบเงินสร้างสะพานท่าน้ำ วิหาร หอระฆัง พระบูชา พระไตรปิฎก ซ่อมโบสถ์ ถนน และอื่น ๆ รวมเป็นเงิน ๓๔,๒๓๓.– บาท

สมทบเงินสร้างโบสถ์วัดแค เป็นเงิน ๒๗,๖๕๐.– บาท

วัดเจียบประชามิตร ต. บางปลากด สมทบเงินสร้าง หอระฆัง อุโบสถ วิหาร ถนน ซื้อที่ดินและเครื่องใช้ในวัด รวมเป็นเงิน ๕,๐๐๐.–

วัดคู่สร้าง ต. บางปลากด สมทบเงินสร้าง ศาลา ช่อฟ้า พื้น หอระฆัง ไฟฟ้า และอื่น ๆ รวมเป็นเงิน ๓๔,๒๓๓.– บาท

วัดชัยมงคล บริจาค เป็นเงิน ๒๕๐.– บาท

สมทบเงินสร้างเมรุวัดกลาง เป็นเงิน ๒๒๐.– บาท

สมทบเงินสร้างเมรุวัดพิชัยสงคราม เป็นเงิน ๒๐๐.– บาท

สมทบเงินสร้างเมรุ วัดในเดินสองวิหาร เป็นเงิน ๑๐๐.– บาท

วัดสุคนธวาส อ. บางบ่อ สร้างโต๊ะเรียนโรงเรียนนักธรรม เป็นเงิน ๒๕๐.- บาท

วัดประทุม จ. ประทุม สมทบเงินทำบุญ เป็นเงิน ๑๕๐.- บาท ฯลฯ

ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย กุศลผลบุญและคุณงามความดีที่คุณพี่ได้บำเพ็ญมาแล้วในภพนี้ ขอให้วิญญาณของคุณพี่จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

จำเนียร แสงอิน

คำไว้อาลัย

คุณโยมไผ่ แสงอิน ผู้เป็นเสมือนโยม ได้รู้จักกันมาแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ ครั้งเป็นครูสอนนักธรรมที่วัดใหญ่ ต. บางปลากด อ. เมือง บ้านคุณโยมไผ่อยู่ใกล้วัดใหญ่ เป็นผู้มีจิตศรัทธาทำบุญกุศล และเป็นโยมอุปถัมภ์วัดใหญ่ รักษาศีลอุโบสถวัดใหญ่ทุกวันพระตลอดปี

ครั้งเมื่ออาตมาอยู่วัดมหรรณ์กรุงเทพ ฯ คุณโยมเคยไปเยี่ยมเสมอ และนำหลานไปฝากเรียนหนังสือ เมื่อย้ายมาอยู่คลองพระราม ต. แหลมฟ้าผ่า อ. เมืองสมุทรปราการ คุณโยมก็ให้ความอุปถัมภ์เยี่ยมเยียน และชัก ชวนญาติสนิท มิตร-สหาย นำภัตตาหารหวานคาว ไปเลี้ยงพระภิกษุสามเณรเสมอ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ คุณโยมเป็นผู้จัดการก่อสร้างอุโบสถวัดแค โดยทุนทรัพย์ส่วนตัวบ้าง และชักชวนญาติมิตรชาววัดแคและในถิ่นอื่นบ้าง สร้างสำเร็จเรียบร้อยโดยการนำของคุณโยม ซึ่งขณะนี้พระสงฆ์ประกอบพิธีสังฆกรรมตามพระวินัยได้สมประสงค์

นับว่าคุณโยมเป็นผู้เอาใจใส่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดีนับว่าตัวอย่างของอุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าได้ทราบวัดใหม่มีเทศน์ มีทอดกฐินและผ้าป่า คุณโยมเป็นต้องขวน-ขวายไปจนถึง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ อาตมาจัดการสร้างอุโบสถที่วัดคลองพระราม ต. แหลมฟ้าผ่า อ. เมืองสมุทรปราการ คุณโยมก็ได้บริจาคทรัพย์ส่วนตัวร่วมสร้างพระอุโบสถรวมทั้งหมดเป็นจำนวนเงิน ๕๕๘,๗๓ บาท

คุณโยมไผ่ แสงอิน ได้สร้างบุญกุศลมามาก ขอให้วิญญาณของคุณโยมไผ่ แสงอิน จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เพราะได้บำเพ็ญบุญกุศลไว้มากมาย

พระครู **ไพศาลสมุทรคุณ**

คำแผ่เมตตา

สัพเพสัตตา อะเวรา สัพเพสัตตา อัพ๎ยาปัชฌา สัพเพสัตตา อะนิฆา สัพเพสัตตา สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

ขอสรรพสัตว์ จงเป็นผู้ไม่มีเวร จงไม่เบียดเบียฬกัน จงเป็นสุข ๆ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

ถวายธูปเทียนดอกไม้

อิมานิมะยัง ภันเต ธูปะทีปะ บุปผะ วรานิ ระตะนัตถายัสเสวะ อภิปูชยามะ อัมหากัง ระตะนัตถายัสสะปูชา หิตะสุขา วะหาโหตุ อะสาวัคขะยัพปัตติยา

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชาด้วยธูปเทียน และมีเทียนจำนำพรรษาเป็นต้น และดอกไม้ทั้งหลายอันประเสริฐนี้ แด่พระรัตนตรัย ก็กิริยาที่บูชาพระรัตนตรัยนี้ จงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์และความสุข แด่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานและเพื่อให้ถึงซึ่งนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไป แห่งอาสวะกิเลสเทอญ ฯ

คำอาราธนบาตรก่อนตักดังนี้

อิมังปั๋ตตัง ปั๋ตคนัง ปฏิคันหามะ ทุติยัมปิ อิมังปั๋ตตัง ปั๋ตคนัง ปฏิคันหามะ ตติยัมปิ อิมังปั๋ตตัง ปั๋ตคนัง ปฏิคันหามะ

ยกขันข้าวขึ้นทูลหัว ก่อนตักบาตรพระสงฆ์ว่า อิมังปั๋ตตัง ปั๋ตคนัง โภชนัง ปั๋ญจหัตถังสังฆัสสงสิรสานมามิหัง

ตักบาตรพระพุทธว่า

อิมังปั๋ตตัง โภชนัง ทัพพิปั๋ญจหัตถัง พุทธัสสะสิระสานมามิหัง

การกรวดน้ำอย่างย่อ

อิทังโน บุญญัง ญาติกานัง โหตุ

คาถาบูชาโภชนาหารแก่บิดาที่ล่วงลับไปแล้ว

อิมินาสักกาเรน กตัญญูกตเวทินังปิตุโน คุนุสตรัง สังขารสรีรัง โภชนัง มังสานัง ผลานัง อุทกังวรัง ปิตุโน คุนุสตรังสิรสานมามิหัง

คาถาลาว่า

เสสังปิตุนัง โภชนัง ยาจามิ (หลายคนว่ามะ)

ข้าพเจ้าขอน้อมอุทิศโภชน แก่พระคุณบิดา มารดา มีเนื้อปลา ผลไม้ และของคาวหวานน้ำดื่มเป็นต้น ขอบิดามารดา จงส่องทิพยเนตร ทิพยกรรณ ด้วยญาณวิธีใด ๆ รับอนาโมทนี เพื่อประโยชน์และความสุข แก่พระคุณบิดามารดาตลอดกาลนานเทอญ ฯ

คำถวายผ้าไตรอุทิศแก่ผู้ตาย

อิมานิมะยังภันเต ติจิวะรานิ อัยยัสสะเทมะ สาธุโนภันเต อะยัง ติจิวะระ บูชาวิปาโก อัมหากัง มาตาปิตุ อาทีนัง ญาตีนัง กาละกตานัง สังวัตตะตุ อัมหากังมาตาปิตุ อาทะโย ญาตะกาทานะปั๋ตติง ละถันตุ อาทะโยญาตะกา ทานะปั๋ตติง ละถันตุ อัมหากัง เจตะสา

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายจีวรเหล่านี้ แก่พระเป็นเจ้า ขอผลแห่งการบูชา ด้วยไตรจีวรนี้ จงสำเร็จแก่บิดา มารดา และญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ผู้ล่วงลับไปแล้ว และจงได้รับส่วนแห่งทาน ตามความตั้งใจของข้าพเจ้าด้วยเถิด

ถวายสังฆทานอุทิศให้ผู้ตาย

อิมานิมยังภันเต ภัตนิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัส สะ โอโนชยามะ สาธุโนภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคันหาตุ อัมหากัญเจวะ มาตาปิตุ อาทีนัญจะ ญาตกานัง หิตายะสุขายะ ฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย แก่ญาติทั้งหลาย บิดามารดาเป็นต้นด้วย (ที่ลาโลกนี้ไป) ตลอดกาลนานเทอญ ฯ

คำภาวนาเวลารดน้ำศพ

อิทัง มะตะกะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ สิญจิตัง อโหสิกรรมมัง

ขอศพนี้จงให้อโหสิกรรมเหมือนน้ำที่ข้าพเจ้าได้รดแล้วนี้เถิด

คำภาวนาเวลาไปเยี่ยมศพ

อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง

เราก็จะต้องตายเหมือนกัน

คำภาวนาเวลาทอดผ้าศพ

ให้พระบังสุกุล

นามะรูปัง อนิจจัง

นามะรูปัง ทุกขัง

นามะรูปัง อนัตตา

นามรูป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน

คำภาวนาเวลาเผาศพ

อยัมปิ่โข เมกาโย เอวังภาวิ เอวังธัมโม เอวัง อะนะตีโต

กายนี้ของเรา ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน มีอย่างนี้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้

คำถวายดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ ธรรมมัง อภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อภิปูชะยามิ
พุทธบูชา มะหาเตชะวันโต ธัมมะบูชา
มหาปั๋ญญะวันโต สังฆะบูชามะหาโภคะวะโห ติโลกะนา
ถัง อะภิปู่เชมิ

การจบขันข้าวให้ว่าดังนี้

สุทินนัง วะตะเมทานัง อาสะวักขะยาวะหังโหตุ

ถวายข้าวพระพุทธ

อิมังสูปะพะยัญชนะ สัมปั๋นนัง สาลีนังโภชะนานัง อุทะกังวะรัง พุทธัสสะปู่เชมิ

ลาข้าวพระ

เสสังมังคะลัง ยาจามิ

คำอาราธนาศีล ๕

มะยังภันเต วิสุงวิสุง รักขะนัตถายะติสะระเณนะ-สะหะ ปั๋ญจะสีลานิ ยาจามะ
ทุติยัมปิ ,, ,, ,,
ตะติยัมปิ ,, ,, ,,

คำอาราธนาศีล ๘

มะยังภันเต วิสุงวิสุง รักขะนัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ อัฏฐะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ ,, ,, ,,
ตะติยัมปิ ,, ,, ,,

คำอาราธนาอุโบสถศีล

มะยังภันเต ติสะระเณนะสะหะ อัฏฐังคะสะมันนาคะตัง อุโปสถัง ยาจามะ

ว่า 3 ครั้ง

คำอาราธนาเหล่านี้ โดยมากใช้มาก ๆ คน ถ้าคนเดียวเปลี่ยนมะเป็นมิ มะยังเป็นอะหัง

คำอาราธนาธรรม

พรหมมาจะโลกาธิปะติ สะหัมปาติ กัตอัญชลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ สันตีธะ สัตตาปะระชักขะชาติกา เทเสตุ ธัมมังอนุกัมปิมังปะชัง

คำอาราธนาพระปะริตต์

วิปั๋ตติปะฏิพาหายะ สัมพะสัมปั๋ตติสิทธิยา
สัพพะทุกขวินาสายะ ปะริตตังพรูถะมังคะลัง
วิปั๋ตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปั๋ตติสิทธิยา
สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตังพรูถะมังคะลัง
วิปั๋ตติปะฏิพาหายะ สัมพะสัมปั๋ตติสิทธิยา
สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตังพรูถะมังคะลัง

ถวายสังฆทาน

อิมานิมะยังภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะสาธุโนภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคันหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตังหิตายะ สุขายะ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งภัตตาหาร กับของที่เป็นบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ซึ่งภัตตาหารกับของที่เป็นบริวารทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

ถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มะยัง ภันเตวัสสิกะสาฏิกะจีวะรานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโนภันเตภิกขุสังโฆ อิมานิวัสสิกะสาฏิกะ จีวะรานิปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ ฯ

ถวายผ้าป่า

เอตานิมะยังภันเต ปั่งสุกุละจีวะรานิ สังฆัสสะโอโณชะยามะ สาธุโนภันเต สังโฆ เอตานิ ปั่งสุกุละจีวะรานิ ปะฏิคคันหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าบังสุกุลจีวรทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าบังสุกุลจีวรทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

ถวายผ้ากฐิน

อิมังภันเต สะปะริวารัง กฐินะทุสสัง สังฆัสสะโอโณชะยามะสาธุโนภันเต สังโฆ อิมังภันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปะฏิคคันหาตุ ปะฏิคเหตะวา จะอิมินาทุสเสนะ กะฐินัง อัตถระตุ อัมหากัญจะ มาตาปิตุอาทินัง เปตะกานัง ญาตะกานัญจะ สัพเพสัญจะ เทวะตานัง ทีฆะรัตตังหิตายะ สุขายะ ฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐินทาน กับสิ่งของอันเป็นบริวารเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินทานกับสิ่งของ อันเป็นบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย เมื่อรับแล้วขอจงกรานด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลายมีบิดามารดาเป็นต้น ที่ล่วงลับไปแล้ว ยังปรโลกก็ดีกับเทพยดาทั้งหลายทั้งปวง ด้วยสิ้นกาลนานเทอญ ฯ

จูฬกมฺมวิภงฺคสูตร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม อถโข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต เยน ภควา เตนุ-ปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนิยํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

บัดนี้ จะได้สัชนาพระธรรมเทศนาในจูฬกัมมวิภัง-คสูตร อันมีมาในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์มีเนื้อความในเบื้องต้นว่า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้ทรงประภาคเสด็จอยู่ในพระเชตวัน เป็นอารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดีโสดาบัน สร้างถวายใกล้เมืองสาวัตถี แว่นแคว้นโกศลราษฎร์ ครั้งนั้นมีมาณพหนึ่งชื่อสุภระ เป็นบุตรโตเทยยพราหมณ์ สุภมาณพ มีความสงสัยอยู่สิบสี่ข้อว่า มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาในโลกนี้ เป็นหญิงชายบุรุษสตรีก็เป็นต่าง ๆ กัน บางจำพวกต่ำช้าลามกเลวทราม บางจำพวกอายุสั้น บางจำพวก

อายุยืน บางจำพวกอาพาธมาก บางจำพวกอาพาธน้อย บางจำพวกมีวรรณะสีกายเศร้าหมอง บางจำพวกมีสีกายผ่องใส บางจำพวกมีศักดานุภาพน้อย บางจำพวกมีศักดานุภาพมาก บางจำพวกมีสมบัติน้อย บาางจำพวกมีสมบัติมาก บางจำพวกเกิดในตระกูลต่ำ บางจำพวกเกิดในตระกูลสูง บางจำพวกมีปัญญาน้อย บางจำพวกมีปัญญามาก ต่างกันฉะนี้ ควรเราจะไปไต่ถามพระสมณโคดมเจ้าเถิด เธอคงจะพยากรณ์ตัดสินให้สิ้นสงสัยได้ สุภมาณพคิดดังนั้นแล้ว จึงไปยังที่วัด-พระเชตวันวิหาร ที่เฝ้าพระโลกนาถ กระทำปฏิสันถารกล่าวสัมโมทนียกถาปราศรัยพอให้เกิดความคุ้นเคยน้อยหนึ่งแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระโคดมเจ้าผู้เจริญ เหตุปัจจัยอย่างไรหนอ มนุษย์ทั้งหลายเหล่านี้จึงต่ำช้าและประณีตต่าง ๆ กัน อายุยืน อายุสั้น อาพาธมาก อาพาธน้อย วรรณะสีกายเศร้าหมองและผ่องใส ศักดา-นุภาพมากและน้อย มีสมบัติน้อยและมาก เกิดในตระกูลต่ำและเกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก ต่ำช้าและประณีตฉะนี้ เพราะเหตุปัจจัยประการใด ข้าพระองค์สงสัยไม่ทราบเกล้า ขอพระโคดมบรมศาสดาเจ้า จงทรงวิสัชนา โปรดให้ข้าพระองค์ได้ทราบสิ้นสงสัยด้วยเถิด.

ลำดับนั้น สมเด็จพระสุคตผู้มีวาจาไพเราะ จึงตรัสเทศนาโดยสังเขปกถา ความย่อก่อนว่า ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรม คือ บุญและบาป ที่ได้ทำไว้เป็นของ ๆ ตน เป็นผู้รับมรดกคือผลแห่งกรรมที่ตนทำไว้ มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมคือบุญแลบาป ได้ทำไว้เป็นที่พึ่งพำนักอาศัยกรรมย่อมแจกออกซึ่งสัตว์ให้เป็นหีนะ ต่ำช้ามีอายุสั้นเป็นต้น และให้ปราณีต อุดมอายุยืนเป็นอาทิ กรรมที่สัตว์กระทำจัดแจงให้เป็นไป จะอาศัยเหตุปัจจัยอื่นจากกรรมนั้นแต่ไหนเล่า เมื่อพระองค์ตรัสโดยสังเขป สุภมาณพไม่เข้าใจ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตนี้พระโคดมตรัสย่อนัก ไม่แจกเนื้อความ ให้พิสดาร กว้างขวางแล้ว ข้าพระองค์มิได้ทราบเลย พอพระโคดมเจ้าผู้เจริญได้กรุณาเทศนาให้พิสดาร พอข้าพระองค์ได้ทราบเถิด เมื่อสุภมาณพกราบทูลอาธนาฉะนั้น.

พระองค์จึงตรัสพระธรรมเทศนา แสดงเหตุแห่งสุขและทุกข์สิบสี่ข้อนั้นโดยพิสดาร ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมฆ่าสัตว์อันมีชีวิตให้ถึงแก่ความตาย ไม่มีความกรุณาในหมู่สัตว์ทั้งหลาย กระทำปาณาติบาตที่ได้สั่งสมไว้ ทำ

ลายขันธ์ สิ้นชีพ ก็ไปอุบัติบังเกิดในนรกอบายทุคติวินิบาต แล้ว แลขึ้นมาบังเกิดยังมนุษยโลก เกิด ณ ตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดีก็มีอายุสั้น เกิดมรณะทำลายขันธ์เสียเร็วพลัน ดูกรมาณพ กรรมคือปาณาติบาตนี้เป็นปฏิปทาหนทางสัตว์อายุสั้น สัตว์อาศัยกราม คือปาณาติบาตนั้นเป็นผล อายุจึงน้อยวายชนม์เสียเร็วไม่ยืนนาน ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละเสียซึ่งปาณาติบาต เว้นไกลจากการฆ่าสัตว์ ปลงเสียซึ่งศัสตรา และท่อนไม้เครื่องประหาร มีสันดานละอายต่อการบาป กอบด้วยความเอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์ด้วยประโยชน์คุณ บุคคลนั้นอาศัยกุศลสมบัติ คือ ความสุจริตวิรัติเว้นจากปาณาติบาตนั้นสั่งสมสมาทาน สิ้นชีพไปบังเกิดในสุคติภพโลกสวรรค์ หรือเกิดในสวรรค์แล้ว แลมาเกิดในมนุษยโลกนี้ เมื่อบังเกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดีก็ย่อมมีอายุยืนยาวนาน ตามเขตอายุกาล ของมนุษย์ในคราวนั้น ๆ พอได้บำเพ็ญพรตพรหมจรรย์ แลก่อสร้างกุศลทางสุคติต่อไป ดูกรมาณพ กิริยาที่เว้นจากปาณาติบาตนี้ เป็นปฏิปทาหนทางจะให้สัตว์มีอายุยืนนาน ฯ ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในในโลกนี้ มีปกติเบียดเบียนสัตว์ให้เจ็บกาย ด้วยฝ่ามือก้อนดิน

แลท่อนไม้ศัสตราวุธ แต่มิได้ฆ่าให้สิ้นชีพ กระทำให้ทุพ-พลภาพบอบช้ำระทมทุกข์ต่าง ๆ ด้วยกรรมคือความเบียดเบียนสัตว์นั้น ตนกระทำให้มากสั่งสมแล้ว ทำลายขันธ์สิ้นชีพไปเกิดในอบายมีนรกเป็นต้น ถ้าสัตว์นั้นไปบังเกิดในอบายแล้ว คืนมายังมนุษยชาติ บังเกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีอาพาธความป่วยไข้โรคาพาธมากเบียดเบียนกายมิให้เป็นสุขได้ ดูกรมาณพ กิริยาที่เบียดเบียนสัตว์ให้ลำบากกายนี้แล เป็นปฏิปทาที่จะให้สัตว์มีอาพาธป่วยไข้มาก ดูกรมาณพ หญิงชายบางคนในโลกนี้ สันดานดีประกอบด้วยเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นให้ลำบากกาย ย่อมทำนุบำรุงรักษาสัตว์ให้ได้รับความสุขด้วยความเอ็นดู เว้นเสียจากความเบียดเบียนให้ห่างไกล อาศัยกรรมสุจริตนั้นได้ก่อสร้างสั่งสมไว้ ทำลายขันธ์สิ้นชีพไปบังเกิดในสวรรค์เทวโลกแล้ว มาบังเกิดในมนุษย์ชาติตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีโรคาพาธพยาธิวิบัติป่วยไข้น้อยมีความสุขกายสบายใจ จะบำเพ็ญกุศลใด ๆ ได้โดยสะดวก ดูกรมาณพ กิริยาที่เว้นจากการเบียดเบียนสัตว์นี้ เป็นปฏิปทาที่จะให้สัตว์มีโรคาพาธน้อย ฯ ดูกรมณพ หญิงชายบางคน

ในโลกนี้ มีปกติมักโกรธเคียดแค้นเคือง มีอุปยาสความคับแค้นมาก เมื่อผู้อื่นมากล่าวแม้สักน้อยหนึ่ง ก็โกรธแค้นเคือง กระทำความโกรธและโทสะ ความประทุษร้ายให้ปรากฏ ด้วยกรรม คือ มักโกรธเห็นปานนั้น กระทำสั่งสมในสันดาน สิ้นชีพไปบังเกิดในอบาย หรือเกิดในอบายแล้ว แลมายังมนุษยชาติ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี เป็นสัตว์มีพรรณะสีกาย พุพพลเผือดผาดเศร้าหมองไม่ผ่องใสกิริยาที่มักโกรธนี้ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์มีสีกายชั่วไม่งดงาม ดูกรมาณพ บุรุษสตรีบางคนในโลกนี้ เห็นโทษแห่งความโกรธแล้ว ปรนนิบัติตนโดยอุบายอันชอบ ไม่เป็นคนมักโกรธ เมื่อคนอื่นจะมากล่าว แม้มากสักเท่าใด ก็ไม่ขัดข้องและเคียดแค้น ไม่ทำความโกรธและโทสะให้ปรากฏ อดกลั้นเสียด้วยอุบายอันชอบต่าง ๆ อาศัยกุศลกรรม คือบรรเทาความโกรธให้เบาบาง ตนได้สั่งสมเป็นสุจริต สิ้นชีพก็ไปบังเกิดในเมืองสวรรค์ เสวยสุขโสมนัสอันไพศาล หรือเกิดในสวรรค์แล้วแลมายังมนุษย์โลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีพรรณะโสภณ นำมาซึ่งความเลื่อมใสควรที่จะทัศนาการ ดูกรมาณพ กิริยาที่บุคคนประพฤติบาง

เบาจากความโกรธนี้ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์มีพรรณ งาม นำมาซึ่งความเลื่อมใส ฯ ดูกรมาณพ สตรีและบุรุษ บางคนในโลกนี้ ย่อมริษยาประทุษร้าย ในลาภสักการะ ไม่ยำเกรงนบนอบนับถือแลไหว้กราบบูชาแก่บุคคลอื่น ที่มี ลาภแลยศมีคนสรรเสริญ เห็นแล้วทนอยู่มิได้ ใจไม่สบาย ให้กระสันเดือดร้อน มีประการต่าง ๆ อยากจะให้ท่านผู้นั้น เสื่อมถอยไป จากลาภแลยศ ด้วยกรรมคือจิตริษยานั้น บุคคล สั่งสมไว้เมื่อทำลายขันธ์สิ้นชีพก็ไปบังเกิดในอบาย เมื่อเกิด ในอบายแล้ว คืนมายังมนุษยโลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศ ๆ ก็ดี ย่อมมีศักดานุภาพน้อย ไม่มีผู้ใดเกรงขาม ดูกรมาณพ กิริยาที่บุคคลมักริษยานี้ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะ ให้สัตว์มีศักดานุภาพน้อย ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษบางคน ในโลกนี้มีจิตประกอบด้วยมุทิตา พลอยมีความยินดีด้วยสมบัติ แห่งสัตว์อื่น แม้จะเห็นจะรู้ว่าผู้อื่นมีลาภสักการ ก็เคารพ นับถือกราบไหว้บูชาบุคคลผู้นั้น ไม่ริษยาหามิได้ ตั้งจิตยินดี ด้วยว่าจงเจริญถาวรด้วยสมบัติของตน ๆ เถิด บุคคลนั้น อาศัยกุศลคือความไม่ริษยานั้นสั่งสมไว้ ทำลายขันธ์สิ้นชีพก็ ไปบังเกิดในสวรรค์เทวโลก หรือบังเกิดในสวรรค์เทวโลก

แล้วมายังมนุษยโลกนี้ บังเกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีศักดานุภาพอิสริยยศมาก เป็นที่เกรงขามแห่งมหาชน ดูกรมาณพ กิริยาที่บุคคลปฏิบัติตนไม่ริษยาในสมบัติของท่านผู้อื่นนี้ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์มีศักดาเดชานุภาพมาก ฯ ดูกรมาณพ สตรีและบุรุษในโลกนี้ มีสันดานตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ให้ซึ่งทานวัตถุมีข้าวน้ำ ผ้านุ่งผ้าห่มยวดยานเป็นต้น แก่สมณะพราหมณ์ด้วยมัจฉริยโทษเป็นกรรยมอกุศล ทำให้ผู้นั้นเมื่อตายไปแล้วไปบังเกิดในอบายหรือเกิดในอบายแล้วแลมายังมนุษยโลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีโภคสมบัติน้อยยากจนอนาถา ดูกรมาณพ ซึ่งโทษคือมัจฉริยะตระหนี่เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์ตกยากไร้สมบัติไม่ไพบูลย์ ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษบางคนในโลกนี้ เห็นโทษในความตระหนี่ มีจิตคิดอนุเคราะห์บูชา บริจาคทานวัตถุข้าวน้ำ ผ้านุ่งผ้าห่มยวดยานระเบียบดอกไม้ เตียงตั่งเครื่องปูลาด แลกุฎีวิหารที่พักอาศัย สรรพวัตถุต่างๆ ตามกำลังของตนที่จะพึงกระทำได้ แก่สมณะพราหมณ์ แลยาจกวนิพกคนกำพร้าอนาถาแลคนสัญจรไปมาด้วยอำนาจกุศลกรรมทานวัตถุนั้น สั่งสมกระทำให้มาก

มูล สิ้นชีพก็ไปอุบัติบังเกิดในสวรรค์พร้อมด้วยทิพยสมบัติ หรือเกิดในสวรรค์แล้ว แลมาบังเกิดในมนุษย์โลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี มีโภคสมบัติพัสดุต่าง ๆ ที่มีวิญญาณแลหาวิญญาณมิได้ พร้อมทั้งทาสกรรมกรเป็นต้น มากมูล ไม่ขัดสนหาได้ง่าย ดูกรมาณพ กิริยาที่บุคคลบรรเทาเสียซึ่งความตระหนี่บริจาคทานนี้ เป็นปฏิปทาหนทางจะให้สัตว์มีสมบัติมากไพบูลย์พิเศษ ฯ ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษบางคนในโลกนี้ เป็นคนกระด้างดื้อด้านมีมานะถือตนไม่โอนอ่อน ไม่ไหว้ซึ่งบุคคลที่ควรจะไหว้ ไม่ลุกรับซึ่งบุคคลที่ควรจะลุกรับ ไม่ให้อาสนะที่นั่งแก่บุคคลที่ควรแก่อาสนะ ไม่ให้หนทางแก่บุคคลที่ควรตนจะหลีกหนทางให้ ไม่สักการะเคารพนับถือ ซึ่งบุคคลที่ควรสักการะเคารพนับถือบูชานั้น ด้วยอกุศล คือ มีถัมภะอติมานะดื้อกระด้าง สำคัญตนว่าประเสริฐเป็นต้น ได้สั่งสมเป็นนิจจยาการ เมื่อสิ้นชีพลงไปอุบัติในอบาย หรือจุติจากอบายแล้ว มาบังเกิดในมนุษยโลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ก็ย่อมเกิดแต่ตระกูลต่ำ ที่มหาชนประเทศนั้น ๆ ดูหมิ่นไม่นับถือ เช่น จันฑาล ปุกกุส เนสาท ตระกูลทาสกรรมกร

ดูกรมาณพ ซึ่งบุคคลมีจิตดื้อกระด้างแลอติมานะนี้ เป็นปฏิปทาหนทางจะให้สัตว์เกิดในตระกูลต่ำ ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษในโลกนี้ มีสันดานมิได้ดื้อกระด้างไม่มีอติมานะ ถือตนด้วยประการนั้น ย่อมไหว้ซึ่งบุคคลที่ตนควรจะกราบไหว้ ลุกขึ้นรับซึ่งบุคคลที่ตนควรจะลุกขึ้นรับ ให้อาสนะที่นั่งแก่ท่าน ซึ่งควรแก่อาสนะ ให้หนทางแก่บุคคลที่ควรจะหลีกหนทางให้ สักการะเคารพนับถือบูชาซึ่งบุคคลควรสักการะเคารพบูชานับถือ ถ้วนถี่ทุกประการ ด้วยกรรมอันเป็นกุศล คือ ประพฤติต่ำตนเห็นปานนั้น นำปฏิสนธิให้เกิดในสวรรค์ทิพยสถาน หรือเกิดในสวรรค์เทวโลกแล้ว แลมายังกำเนิดมนุษย์ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ก็ย่อมเกิดในตระกูลสูง เป็นที่เคารพยำเกรงกราบไหว้แห่งมหาชน ในประเทศนั้น ๆ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี มหาศาลเศรษฐี มนตรี เป็นต้น ดูกรมาณพ กิริยาที่ประพฤติต่ำตนนี้ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์เกิดในตระกูลสูง ฯ ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษบางคนในโลกนี้ ไม่พอใจเข้าไปไต่ถามถึงกุศล อกุศลคุณประโยชน์แลใช่ประโยชน์ กับสมณะพราหมณ์ผู้มีปัญญา ไม่อยากรู้ในกิจที่จะเกื้อหนุนแก่ปัญญา

บรรเทาโมหะความหลงให้เบาบางเบื่อหน่ายเบือนหน้าหนีจาก สมณะพราหมณ์ ท่านผู้มีปัญญาควรสั่งสอน แม้จะสมคบก็ไม่พอใจเจรจาด้วยข้อบุญข้อบาปกุศลและกุศล เจรจาไปแต่ในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เป็นฝักฝ่ายทางปัญญา อกุศลกรรมนั้นนำให้เกิดในอบาย หรือเกิดในอบายแล้ว แลมาบังเกิดในมนุษยโลกนี้ เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ก็ย่อมมีปัญญาน้อยโฉดเขลา ไม่เปรื่องปราด กิริยาที่ไม่หมั่นไต่ถามศึกษาข้อกุศล อกุศลนี้แล เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์มีปัญญาน้อย ดูกรมาณพ สตรีแลบุรุษบางคนในโลกนี้ เห็นโทษแห่งโมหะความหลงแล้ว อุตส่าห์ขวนขวายหมั่นเข้าไปหาสมณะพราหมณ์ ท่านผู้มีปัญญารอบรู้แล้ว ซักไซ้ไต่ถามด้วยหวังจะเข้าใจ จะจำไว้เป็นข้อปฏิบัติ มิได้คิดจะอวดอ้างให้ผู้อื่นสรรเสริญ หามิได้ใจอยากรู้จริง จึงได้ถามท่านว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สิ่งไรเป็นกุศล แลสิ่งไรมีโทษควรเว้น สิ่งไรไม่มีโทษ สิ่งไรกระทำแล้วจะเป็นไปเพื่อทุกข์เพื่อความพินาศสิ้นกาลนาน สิ่งไรเมื่อกระทำแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสุข เพื่อประโยชน์แก่ตนแลแก่บุคคลอื่นสิ้นกาลนาน กุศล-กรรมนี้นำให้บังเกิดในโลกสวรรค์สุคติภพ หรือเกิดในสวรรค์

แล้ว แลมายังมนุษยโลกไซ้ร เกิดในตระกูลใด ๆ ประเทศใด ๆ ก็ดี ย่อมมีปัญญามากเฉียบแหลมลึกซึ้ง ควรจะก่อกุศลสุคติสวรรค์และทางพระนิพพาน ดูกรมาณพ ซึ่งบุคคลหมั่นไต่ถามอรรถธรรมทางกุศลแลอกุศล กับสมณะพราหมณ์ เป็นปฏิปทาหนทางที่จะให้สัตว์มีปัญญามาก ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวิสัชนาพยากรณ์ แก้ปัญหาสิบสี่ข้อแก่สุภมาณพจบแล้ว จึงกล่าวนิคมว่า "อิติ โข มาณว" ดูกรมาณพ ข้อปฏิปทาซึ่งเป็นหนทางที่จะให้สัตว์ต่ำช้า คืออายุสั้น โรคมาก พรรณชั่ว ศักดาน้อย สมบัติน้อย ตระกูลต่ำ ปัญญาทราม ก็ย่อมนำสัตว์เข้าไปใกล้สู่ความเป็นหีนะต่ำช้าเป็นต้น ข้อปฏิปทาซึ่งเป็นหนทางที่จะให้สัตว์ประณีต คือ อายุยืน โรคน้อย พรรณงาม ศักดามาก สมบัติมาก ตระกูลสูง ปัญญามาก นั้นเล่า ก็ย่อมนำมาซึ่งสัตว์เข้าไปสู่ความประณีตเป็นต้น ด้วยประการฉะนี้ ฯ ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรม คือบุญแลบาปที่ได้ทำไว้เป็นของ ๆ ตน เป็นทายาทรับมรดก คือผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นเผ่าพันธุ์ เป็นที่พึ่งพำนักอาศัย "กมฺมํ เยว สตฺเต วิภชฺชติ" กรรมที่สัตว์กระทำด้วยไตรทวาร ย่อม

แบ่งสัตว์ทั้งหลายให้ต่ำช้าและประณีต ด้วยประการฉะนี้ ฯ

"เอวํ วุตฺเต" เมื่อสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเทศนาจูฬกัมมวิภังคสูตรแก่สุภมาณพแล้ว สุภมาณพบุตรโตเทพยพราหมณ์ก็กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงความเลื่อมใสมอบตนเป็นอุบาสก ตั้งอยู่ในเท่ววาจิก สรณคมน์เสร็จแล้วถวายบังคมลาพระโลกนาถ กลับไปยังนิเวศน์สถานแห่งตน "เอวํ" ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

เรื่องของปัญจขันธ์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุธสฺส ฯ

รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญา อนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ. ฯ

บัดนี้จะวิสัชนาพระธรรมเทศนา ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์มีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ในหมู่สัตว์ไม่เลือกหน้า ทรงแสวงหาประโยชน์ประทานเป็นนิตย์ ทรงบำเพ็ญประโยชน์กิจทั้งสามประการ คือ ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพานตามบุรพูปนิสัยของเวไนยสัตว์ ที่มาประสบเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ มิให้นรชนนั้นกลับไปเปล่าปราศจากประโยชน์เลย เป็นธรรมดาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย มีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ ธรรมเทศนาที่พระองค์ได้ตรัสไปแล้วนั้น มีประมาณมิใช่น้อย ในที่นี้จะนำมาแสดงแต่บางหมวดบางข้อ ให้สำเร็จประโยชน์แก่การสดับฟัง "รูปํ อนิจฺจํ" รูปไม่เที่ยง รูปร่างกายของนรชนทั้งหลาย ที่จะบังเกิดมีขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยธาตุทั้ง ๔ ประชุมตกแต่งให้

เกิดขึ้น คือธาตุดินมีลักษณะแค่นแข็งที่เป็นไปในกายได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ธาตุน้ำที่เป็นไปในกาย มีลักษณะเอิบอาบซึมซาบไป ได้ทั่วกาย ได้แก่น้ำดี น้ำเลือด น้ำหนอง เป็นต้น ธาตุไฟมีลักษณะอบอุ่นที่เป็นไปในกาย มีไฟยังกายให้ทรุดโทรม แลไฟสำหรับย่อยอาหารเป็นต้น ธาตุลมมีลักษณะพัดไปมาตามร่างกาย มีลมพัดขึ้นเบื้องบน และมีลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมหายใจเป็นต้นประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่ารูป ๆ นี้ไม่คงที่อยู่เสมอไป เป็นเด็กแล้วต่อไปก็เป็นผู้ใหญ่ มีผมหงอกฟันหักจักษุมัว ตามสรรพางค์ตัวมีเส้นเอ็นหย่อนเหิบทาบ ผิดกันกับเมื่อยังเป็นหนุ่มเป็นสาว กายนี้เล่าย่อมเป็นปกติของเขาอย่างนี้ ชนใดไม่รู้เท่าปกติของรูป เช่นรูปจะแก่หรือเจ็บไข้และตาย ย่อมไม่เป็นที่สบายของนรชนนั้น เที่ยวบนบานศาลกล่าว หรือทำใจให้เศร้าหมองขุ่นมัวกลัวรูปนั้นจะแตกดับ ผิดกันกับบุคคลที่รู้จักกับธรรมดาของรูปว่าจะแตกดับไปเป็นแน่แท้ เมื่อรู้เท่าธรรมดาแล้ว ย่อมไม่ไม่ผ่าผื่นขืนขัด จัดว่าเป็นผู้รู้จักความจริงของรูปฉะนั้น เปรียบเสมือนบุคคลผู้รู้จักความเป็นไปของน้ำขึ้นแลน้ำลง ว่าเวลานั้นน้ำขึ้น เวลานั้นน้ำลง ย่อมไม่ผ่าผื่นขืนขัดความจริงของ

น้ำ ฉะนั้น ฉันใดก็ดีรูปของนรชนทั้งหลายนี้ ก็ย่อมเหมือนกับน้ำขึ้นน้ำลงฉะนั้น ฯ "เวทนา อนิจฺจา" ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็นสุข คือสบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเกิดอทุกขมสุขคือไม่ทุกข์ไม่สุข ก็เรียกว่าเวทนา ย่อมมีปรากฏอยู่ด้วยกันทุกคน บางคราวมีความสุขเกิดขึ้น ทุกข์แลอทุกขมสุขทั้งสองนั้นก็ไม่ปรากฏ หรือบางคราวทุกขเวทนาบังเกิดขึ้น สุขแลอทุกขมสุขก็ไม่ปรากฏ บางครั้งอทุกขมสุขบังเกิดขึ้น สุขแลทุกข์ก็ไม่ปรากฏเหมือนกัน ย่อมผลัดเปลี่ยนเวียนกันเช่นนี้ ไม่มีบุคคลใดจะจัดสรรให้เป็นไปตามความพอใจของตนได้ ปกติของเวทนาเป็นอยู่อย่างนี้ ชนใดไม่รู้เท่าธรรมดาของเวทนาแล้ว ชนนั้นย่อมถือเอาสุขเวทนาเป็นต้น ให้เกิดประจำอยู่กับตน ถ้าสุขนั้นดับไปเสีย ทุกข์เกิดขึ้น ชนผู้นั้นก็เดือดร้อนมีประการต่าง ๆ เพราะไม่สมหวังดังตนประสงค์ฉะนั้น เพราะเวทนามีความไม่เที่ยงดังนี้ ฯ "สญฺญา อนิจฺจา" สัญญาคือความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำโผฏฐัพพะ จำอารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่าสัญญา ความจำนี้ย่อมมีประจำอยู่ทุกคน จะหลีกเลี่ยงให้พ้นความจำไปไม่ได้เลย ความจำนี้

ย่อมเกิดมีขึ้นได้ทีละอย่าง เมื่อจำรูปเกิดขึ้น ความจำอย่างอื่นอีก ๕ อย่างนั้นก็ไม่ปรากฏ เมื่อความจำรูปดับไปแล้ว ความจำเสียงก็เกิดขึ้น ผลัดเปลี่ยนเวียนวนไปไม่แน่นอน ความจำทั้ง ๖ อย่างนี้ อาจชี้ให้เห็นเป็นสองอย่าง คือความจำในสิ่งที่ดีอย่างหนึ่ง ความจำในสิ่งที่ไม่ดีอย่างหนึ่ง เป็นหน้าที่ของความจำอยู่อย่างนี้ ไม่มีผู้ใดมาจัดสรรให้เป็นขึ้น ธรรมดาของเขาเช่นอย่างนั้น เป็นปกติของความจำ ชนผู้ใดไม่รู้เท่าธรรมดาของความจำแล้ว ก็จะบังคับให้จำแต่สิ่งที่ดี จำในสิ่งที่ชั่วอย่าให้บังเกิดมี นรชนผู้นี้หาใช่บัณฑิตผู้ประกอบในประโยชน์กิจให้ผิดไปจากความจริงของสัญญา นับว่าเป็นผู้ห่างไกลจากนิพพานบัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ฝ่าฝืนขืนขัด รู้ชัดว่าธรรมดา ของสัญญาเขาเป็นอย่างนั้น ก็ปล่อยไปตามความจริง ของสัญญานั้น ฯ "สงฺขารา อนิจฺจา" เจตสิกธรรม คืออารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกว่ากุศล เป็นส่วนชั่วเรียกว่าอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่าพยากฤต เรียกว่าสังขาร ๆ ทั้งสามประการนี้ย่อมบังเกิดมีแก่นรชนทั้งหลายไม่เลือกหน้า ผิดกันก็แต่คิดไปในการ ให้ทานรักษาศีล เจริญเมตตา ภาวนาหรือคิดในในการทำบาปกรรมความชั่ว

มีการฆ่าสัตว์ลักทรัพย์เป็นต้นหรือคิดไปในสิ่งที่ไม่ดีไม่ชั่วคือคิดไปในเรื่องดินฟ้าอากาศเหล่านี้ จะบังคับให้คิดอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะธรรมดาของสังขารเป็นอย่างนั้น. "วิญฺญาณํ อนิจฺจํ" วิญญาณคือความรู้อารมณ์ในเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น อาศัยรูปเป็นเหตุ เกิดความรู้ขึ้นเรียกว่าจักขุวิญญาณ ๆ นี้ มีหน้าที่จะรู้ได้ในทวารทั้ง ๖ แต่จะรู้ได้ทีละช่อง จะให้รู้ได้ในคราวเดียวกันทั้ง ๖ ช่องไม่ได้ธรรมดาของวิญญาณจะรู้ได้ทีละช่องเท่านั้น จะบังคับบัญชาอย่างไรให้รู้ทีละหลาย ๆ ช่องไม่ได้ ธรรมดาของวิญญาณเป็นอย่างนี้ ฯ เมื่อรวมเข้าทั้ง ๕ กองจึงเรียกว่าขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ นี้ เมื่อมีขึ้นแล้ว ก็ต้องรับทุกขเวทนามีประการต่าง ๆ มี ชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ พยาธิ ความเจ็บไข้ มรณะ ความตาย จะหลีกหนีทุกข์ทั้ง ๔ อย่างนี้ไปไม่พ้น ทุกผู้ทุกคนจะต้องได้รับทุกข์นี้เสมอกันหมด แม้แต่สมเด็จพระบรมสุคต-สัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังต้องได้รับทุกข์ชนิดนี้ ท่านจึงเรียกว่านิจจทุกข์ เพราะทุกผู้ทุกคนจะได้รับบุคคลไม่รู้ธรรมดาของขันธ์ ก็ทะเยอทะยานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ยินดีในรูปที่สวยงาม เสียงที่เพราะเสนาะโสตร กลิ่นที่หอมหวน รสที่

อร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่มนิ่ม อารมณ์ที่ใสสว่าง เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ปรารถนา ถ้ารูป เสียง กลิ่น รส ต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่เป็นที่พอใจ มากระทบถูกต้องเข้าก็เดือดเนื้อร้อนใจ มีประการต่าง ๆ แสดงอาการร้องไห้เศร้าโศกเสียใจทุกข์โทมนัสอุปา-ยาสเป็นต้น ไม่อยากให้อารมณ์เหล่านั้นบังเกิดมีขึ้น จะขอแต่อารมณ์ที่ดีเป็นที่พอใจ บังเกิดแก่ตน นรชนชนิดนี้มีปกติกระทำแต่ความเกิดขึ้น และทำความเกิดอีกให้ติดต่อยืดยาวไปพร้อมทั้งความกำหนัดยินดี เพลิดเพลินต่ออารมณ์ที่ตนปรารถนารักใคร่ ดังมารดาบิดาที่สิเนหารักใคร่ในบุตร ก็ต้องเกื้อกูลอุดหนุนแก่พี่เลี้ยงและนางนมนั้น นรชนทั้งหลายพึงรู้แจ้งเถิดว่า ความทะยานทั้งปวงนี้ มีเวทนาเป็นปัจจัย เป็นแดนเกิดแห่งตัณหา เวทนานั้นจะเป็นสุขเวทนา หรือรุกขเวทนาก็ตาม ความทะยานอยากได้ ย่อมบังเกิดในสุขเวทนา ความทะยานไม่อยากได้ ย่อมบังเกิดในทุกขเวทนา นรชนผู้ไม่รู้เท่าธรรมดา ย่อมเป็นอยู่อย่างนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านรู้เท่าธรรมดาของขันธ์ว่าจะต้องเป็นอย่างนี้ ท่านจึงดับเสียได้ซึ่งโสกะปริเทวะทุกข-โทมนัสอุปายาส ให้พินาศอันตราธานไป ไม่ให้มีมาเกิดใน

จิตสันดาน ปานธุลีละอองที่มาจับต้องภาชนะ ปัดเป่าให้พินาศอันตรธานไปก็ฉันนั้น ทุกขเวทนาทั้งหลายที่เกิดขึ้นก็ไม่ผลักไสขับไล่ให้ไป หรือสุขเวทนาที่บังเกิดขึ้นก็ไม่ขอให้ประจำอยู่ สุดแต่เวทนาใดบังเกิดขึ้น ก็รู้เท่าต่อเวทนานั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ก็ไม่มีมารบกวนใจของของท่าน ผู้ดับเสียได้แล้วซึ่งปกิณณาทุกข์ยังคงเหลืออยู่แต่นิจจทุกข์ คือ ความแก่ ความเจ็บไข้ แลความตายเท่านั้นที่เป็นธรรมดาของขันธ์ ความจริงของเขาเป็นอย่างไร ขันธ์ก็เป็นไปตามสภาวธรรมอย่างนั้น ฯ การที่จะดับทุกข์ทั้งหลายได้ก็ต้องอาศัยข้อปฏิบัติ ที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา หนทางกลางทางเดียวเท่านั้น ทางกลางนั้นเป็นไฉน? ทางกลางนั้นคือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ คือเห็นในอริยสัจทั้ง ๔ คือทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค, สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบคือดำริเพื่อจะออกจากกาม, ดำริในอันไม่พยาบาท, ดำริในอันไม่เบียดเบียน, สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ คือไม่พูดปด, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดคำหยาบไม่พูดเพ้อเจ้อ, สัมมากัมมันโต ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจริต ทั้ง ๓ คือไม่ฆ่าสัตว์, ไม่ลักทรัพย์, ไม่ประพฤติ

ผิดในกาม, สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ คือไม่เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด,ไม่ฉ้อโกงเขาเป็นต้น, สัมมาวายาโม เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน, เพียรละบาปที่เกิดขึ้นในสันดาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน, เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม, สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐานทั้ง ๔ สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้ก็สักว่ากาย ไม่ใช่ว่าสัตว์บุคคล ตัวตนเขาเรา เรียกว่ากายานุปัสสนา ฯ สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ แลไม่ทุกข์ไม่สุข เป็นอารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเขาเรา เรียกว่า เวทนานุปัสสนา ฯ สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมองหรือผ่องแผ้วเป็นอารมณ์ว่า ใจนี้ก็สักว่าใจ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่าจิตตานุปัสสนา ฯ สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลเป็นกลาง ๆ ที่บังเกิดกับใจเป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เรียกว่าธัมมานุปัสสนา ฯ สัมมาสมาธิตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญในฌานทั้ง ๔ คือปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ฯ เหล่านี้แลเป็นธรรมสำหรับช่วยระงับดับอาสวะ

กิเลส ให้ขาดจากจิตสันดาน ไม่ให้กำเริบคืนคายมาได้อีก ท่านผู้ดับเสียได้แล้วซึ่งอาสวะกิเลสทั้งหลาย มี โลภ โกรธ หลง เป็นต้นเหล่านี้ ได้ชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้พ้นเสียแล้วจาก บ่วงของมาร ไม่ต้องอยู่ในบังคับบัญชาของมารอีกต่อไป ถ้า จัดเป็นอริยสัจก็ได้ ๔ ประการคือ ขันธ์ทั้ง ๕ นี้มีทุกข์ ประจำอยู่ทุกผู้ทุกคน เช่นความแก่ความเจ็บไข้ความตาย ทุกข์ทั้ง ๓ อย่างนี้ท่านให้กำหนดรู้ จะผลักไสขับไล่ไม่ได้ นี้เรียกว่าทุกขอริยสัจ ฯ ความทะยานอยากไปในอารมณ์ ต่าง ๆ ได้ชื่อว่าสมุทัย ดับความทะยานอยากเสียได้ ชื่อ ว่านิโรธ ดำเนินตามข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมที่ดับทุกข์ ได้ชื่อ ว่ามรรค ฯ มนุษย์ทุกคนมีอริยสัจอยู่แล้ว ๒ อริยสัจ คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความเศร้า โศกเสียอกเสียใจเหล่านี้ ชื่อว่าทุกขอริยสัจ ความทะยาน อยากได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แลตำแหน่งหน้าที่การงาน ต่าง ๆ ชื่อว่าทุกขสมุทัย ฯ ยังเหลืออีก ๒ อริยสัจ คือนิโรธ-อริยสัจ กับมรรคอริยสัจ ฯ ควรพยายามให้เกิดมีขึ้น เมื่อ นรชนทั้งหลายได้ทราบชัด ตามอรรถาธิบายที่ได้แสดงมาแล้ว นั้น ก็จะมีความไม่ประมาทเกิดขึ้นในจิตสันดานของตน ๆ

ประมาทเกิดขึ้นในจิตสันดานของตน ๆ ข้อนั้นจะเป็นผลให้เจริญในพระธรรมวินัย คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกทิพาราตรีกาล โดยเทศนาบรรหารที่ได้วิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้.

อภิณหปัจจเวกขณะ

นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต พฺยาธิธมฺโมมฺหิ พฺยาธึ อนตีโต มรณธมฺโมหิ มรณํ อนตีโต สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามีติ.

บัดนี้จะวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในอภิณหปัจจ–เวกขณะ ๕ ประการ ที่สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ประธานไว้ ให้สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิตพิจารณาเนืองนิตย์ทุก ๆ วันว่า ชรามฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต, เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ ฯ พฺยาธิธมฺโมมฺหิ พฺยาธึ อนตีโต, เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ฯ มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต, เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ ฯ สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว, เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งปวง ๑ ฯ กมฺมสฺสโกมฺหิ เราเป็นผู้มี

กรรมเป็นของ ๆ ตน, กมฺมทายาโท เป็นผู้รับผลของกรรม, กมฺมโยนิ เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด, กมฺมพนฺธุ เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์, กมฺมปฏิสรโณ เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว, ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑ ฯ รวมเป็น ๕ ประการ มีอธิบายเป็นลำดับไป ฯ

ความที่ร่างกายแปรไป เรียกว่าชรา ๆ นั้นมี ๒ อย่าง คือ ปฏิจฉันนชรา ๑ อัปปฏิจฉันนชรา ๑ แก่ขึ้นเรียกว่า ปฏิจ-ฉันนชรา แก่ลงเรียกว่า อัปปฏิจฉันนชรา ผู้ถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา นับว่าแก่ขึ้นโดยลำดับ คลอดออกมาเรียกว่าเด็ก เด็กแก่ เรียกว่าหนุ่มสาว ตอนนี้เป็นปฏิจฉันน-ชรา แปลว่าชราปกปิด ครั้งหนุ่มสาวแก่จนผมหงอก ฟันหลุดเนื้อหนังเหี่ยวแห้ง ตามัว หูตึง เป็นต้น ตอนนี้เป็น อัป-ปฏิจฉันนชรา แปลว่า ชราเปิดเผยไม่ปกปิด แก่ขึ้นเป็นที่ชอบใจ แก่ลงเป็นที่ไม่ชอบใจ ความเป็นไปของร่างกายเป็นเหมือนคนขึ้นสะพาน สูงขึ้น ๆ แล้วก็ต่ำลง ๆ ฉันใด ผู้ที่ไม่ยอมแก่ ก็แก้ไขด้วยประการต่าง ๆ มีบนบานด้วย

ประการต่าง ๆ หายาอายุวัฒนะมารับประทานบ้าง ผลที่สุดแก้ไม่ไหว แก่ที่ไม่หลงไหล ก็พอค่อยยังชั่ว แก่ที่หลงไหล เป็นที่เบื่อระอาของผู้ที่อุปถัมภ์ แก่ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชม คือแก่ที่มีคุณธรรมความดีงาม คือมีสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ๑. ธมฺมญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้ว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์, ๒. อตฺถญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้, ๓. อตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติบริวาร ความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ เท่านี้แล้วประปฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร, ๔. มตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยที่ชอบ และรู้จักประมานในการบริโภคแต่พอควร, ๕. กาลญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ๆ, ๖. ปริสญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชาชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้เป็นต้น, ๗. ปุคฺคลปโรปรญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดีควร

คบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น, ธรรม ๗ ประการนี้ มีอยู่ในบุคคลผู้ใด เราเรียกบุคคลผู้นั้นว่า ผู้ใหญ่ผู้มีปัญญาดังนี้ คนแก่มีธรรมดังแสดงมานี้ ย่อมตัดความมึนเมาว่าเรายังไม่แก่แล้วตั้งตนสมควรแก่ภาวะของตน แก่อันนั้นก็กลายเป็นผลที่ดี และไม่ใช่แต่เพียงแก่เท่านั้น ยังจะต้องเจ็บไข้ด้วยเป็นแน่นอน ฯ พฺยาธิธมฺโมมฺหิ พฺยาธึ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ การรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ เป็นเรื่องของคนดี แต่การรักษาตัวเป็นหน้าที่ของคนเจ็บจะต้องรักษาตัวของตัวเอง จะให้คนอื่นมาช่วยรักษาไม่ได้ คนอื่นได้แต่ช่วยชี้แจงแสดงวิธีดำเนินให้เท่านั้น. ธรรม ๒ อย่างมีอุปการมาก คือ ขันติ กับสติ ขันตินั้นได้แก่ความอดทนต่อทุกขเวทนา ในเวลาเจ็บไข้ ไม่ดิ้นรนเดือดร้อนไปกับทุกขเวทนานั้น ทุกขเวทนานั้นจะมากน้อยอย่างไร ก็มีสติดูไปตามความจริงของทุกขเวทนานั้น ไม่ขอร้องหรือขับไล่ให้ไปเสีย เวทนานั้นจะเป็นอย่างไร ก็มีสติดูไปอย่างนั้นจนกว่าทุกขเวทนานั้นจะดับไป หรือตายไปเป็นที่สุด เกิดมาเป็นมนุษย์ในที่สุดก็จะต้องตายด้วยกันทุกคน ฯ มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่

ล่วงพ้นความตายไปได้ ความจริง ตั้งแต่คลอดออกมา รูปร่างกายก็เปลี่ยนแปลงไปตามวัยของตน รูปตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาหมดไปแล้ว รูปในบัดนี้เกิดขึ้นใหม่ เพราะอาศัยสันตติสืบเนื่องต่อกันมาไม่รู้สึกตัว ว่ารูปเก่าดับไปแล้ว นามเล่าก็ผิดไปจากของเดิม ของเก่าหมดไป ของใหม่เข้ามาแทนทั้งหมด เชื่อว่าตายไปแล้วโดยลำดับ ขณะใดไม่หายใจเข้าออก ขณะนั้นเรียกว่าตายหมด ความตายนี้ไม่มีใครจะช่วยได้เลย ความตายนี้จะต้องตายทุก ๆ คน แต่จะช้าหรือเร็วต่างกันเท่านั้น บุคคลมาระลึกนึกถึงความตายแล้วทำใจคอให้ท้อแท้ ไม่ประกอบกิจการงาน ไม่บำเพ็ญทานศีลให้บังเกิดขึ้น จะคอยความตายอยู่เช่นนี้ มรณสติเช่นนี้ใช้ไม่ได้ เมื่อเรารู้แน่แล้วว่าจะต้องตาย ควรจะพยายามบำเพ็ญทานศีลภาวนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้น จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท สมกับที่เราได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา การตายเป็นของธรรมดาของมนุษย์ ไม่มีผู้ใดจะหลุดพ้นไปได้ ฯ สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว, เมื่อตายแล้วก็ต้องพลัดพรากจากสัตว์แลสังขารทั้งหลาย ที่รักที่พอใจทั้งหมด เวลายังไม่ตาย มั่นหมายยึดถือว่าเป็นของเรา ครั้น

ตายแล้วเป็นของคนอื่นหมด คนในโลกนี้ทั้งหมดก็เป็นเช่นเดียวกับเราเหมือนกัน เราพลัดพรากฉันใด คนอื่นก็พลัดพรากฉันนั้น การรู้สึกเช่นนี้ เวลาได้อะไรมา จิตใจก็จะไม่ตื่นเต้นยึดถือจนเกินไป ความยึดมั่นถือมั่นว่าของเราก็จะเบาบางลงไป เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงสั่งสอนให้พิจารณาเนืองนิตย์ทุก ๆ วันว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งปวง แต่การทำดีและทำชั่วนั้น ซึ่งเรียกว่ากรรม หาพลัดพรากจากกันไปไม่ ย่อมตามติดไปดุจเงาตามติดไปในอนาคตฉะนั้น กรรมที่เรากระทำไว้นั้น เราเก็บไว้ที่ใจ เหมือนเม็ดผลไม้เช่นเม็ดทุเรียน ย่อมเก็บต้นทุเรียนไว้ในเม็ด ฉะนั้น เราจึงเป็น กมฺมสฺสโกมฺหิ มีกรรมเป็นของ ๆ ตน กรรมที่เป็นของเรานั้น ไม่ได้อยู่นิ่ง ๆ ย่อมเผล็ดผลดีแลชั่วตามกรรมที่ตนทำไว้ผลนั้นแล เราจะต้องได้รับเป็นแน่แท้เว้นไว้แต่ท่านที่เป็นพระอรหันต์ กรรมนั้นไม่สามารถจะติดตามท่านไปได้ ส่วนปุถุชนคนหนาด้วยกิเลสกรรมนั้นแลเป็นเหตุที่จะติดตามไปสนองในภพนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เราจึงเป็น กมฺมทายาโท ผู้รับผลของกรรม ชาติหน้าแลชาติต่อ ๆ ไปคงได้รับผล เพราะอย่างนี้ คนเราที่

เกิดมาจึงไม่เหมือนกัน ถ้าไม่มาแต่กรรมเก่าแล้ว คนที่เกิดมาใหม่ก็ต้องเหมือนกัน นี่ไม่เป็นเช่นนั้น คนเกิดมาใหม่อยู่ได้วันหนึ่งบ้างสองวันบ้าง และบางคนก็อยู่ไปได้ตั้ง ๘๐ ปี ๙๐ ปี ๑๐๐ ปีก็มี เช่นนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น เราจึงเป็น กมฺม-โยนิ มีกรรมเป็นกำเนิด คือเกิดมาจากกรรม เกิดใหม่เปลี่ยนรูปร่างไปแล้ว กรรมเก่าก็ยังติดตามแวดล้อมอยู่ ประดุจว่าเผ่าพันธุ์ พวกพ้องที่รักใคร่กัน ไม่ทิ้งกันไปได้ฉะนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงเป็น กมฺมพนฺธุ, มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ กรรมนั้น เรายังอยู่ในโลกเพียงใด แม้เราไม่อยากอาศัย ก็ต้องอาศัย เพราะฉะนั้น เราจึงเป็น กมฺมปฏิสรโณ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมดีหรือชั่วอย่างไหนไว้ จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นเป็นแน่นอน ดังคนปลูกพืชชนิดใดลงไปในดินแล้ว ย่อมได้รับผลชนิดนั้น ฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าทรงสั่งสอนให้สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิต หมั่นพิจารณาเนืองนิตย์ทุก ๆ วันว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ เราเรียกความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ เรามีความตายเป็นธรรมดา

ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งปวงไป ๑ เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่ว จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ ๑ ดังนี้ มีเนื้อความพร้อมทั้งอรรถาธิบาย ดังบรรยายมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

วิธีรักษาอุโบสถ

ทำวัตรเช้า

คำนมัสการพระรัตนะตรัย

(หัวหน้านำให้ว่าตาม) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สงฺฆํ นมามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพ-ภาคมนการ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน ๓ หน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

โย โส ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ เทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ, โย ธมฺมํ เทเสสิ, อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ, ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

โยโสสฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ, ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ, อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา. เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญากฺเขตฺตํ โลกสฺส. ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

แล้วนั่งราบเป็นปกติสวดรตนตฺตยปฺณามคาถาต่อไป

รตนตฺตยปฺณามคาถา

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺณามคาถาโย เจว สํเวคตฺถุปริทีปกปาฐญฺจ ภณาม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว,
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน,

โลกสฺส ปาปูปกิเลสฆาตโก,
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตํ ฯ
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถุโน,
โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก,
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตํ ฯ
สงฺโฆ สุเขตฺตาภฺยติเขตฺตสญฺญิโต,
โย ทิฏฺฐสนฺโต สุคตานุโพธโก,
โลลปฺปหีโน อริโย สุเมธโส,
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตํ ฯ
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ,
วตฺถุตฺตยํ วนฺทยตาภิสงฺขตํ
ปุญฺญํ มยา ยํ มม สพฺพุปทฺทวา,
มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา ฯ

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ธมฺโม จ เทสิโต นิยฺยานิโก อุปสมิโก ปรินิพฺพา-

นิโก สมฺโพธคามี สุคตปฺปเวทิโต, มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา เอวํ ชานาม, ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิสมฺปโย- โค ทุกฺโข ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ, สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขณา, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ, เวทนูปาทานกฺขนฺโธ, สญฺญูปาทานกฺขนฺ- โธ, สงฺขารูปานกฺขนฺโธ, วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ, เยสํ ปริญฺญาย, ธรมาโน โส ภควา, เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ, เอวํ ภาคา จ ปนสฺส ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี, พหุลา[๑] ปวตฺตติ, รูปํ อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา. วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, รูปํ อนตฺตา เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา, สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ฯ [๒] เต มยํ, โอติณฺณามฺห ชาติยา ชรามรเณน, โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทรมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺ-

---

๑ เวลาสวดว่า "พหุลํ" ฯ

๒ ถ้าสตรีให้เปลี่ยนเป็น "ตา มยํ" ฯ

โขติณฺณา ทุกฺขปเรตา, อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺ-ขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ, จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คตา, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ตสฺส ภควโต สาสนํ, ยถาสตฺติ ยถาพลํ มนสิกโรม, อนุปฏิปชฺชาม สา สา โน ปฏิปตฺติ, อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยาย สํวตฺตติ ฯ (จบทำวัตรเช้า)

ทำวัตรเย็น

คำนมัสการพระรัตนตรัย

(หัวหน้านำให้ว่าตาม) อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ ฯ (กราบลงหน ๑) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม. ธมฺมํ นมสฺสามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สงฺฆํ นมามิ ฯ

(กราบลงหน ๑)

(หัวหน้านำ) หนฺททานิ มยนฺตํ ภควนฺตํ วาจาย อภิคายิตุํ ปุพฺพภาคนมการญฺเจว พุทฺธานุสฺสตินยญฺจ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน ๓ หน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

(แล้วสวดพร้อมกันต่อไป)

ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต, อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ

(หยุดระลึกถึงพุทธคุณตามบาลีที่กล่าวมาพอควร)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ พุทฺธาภิคีตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

พุทฺธฺวารหนฺต วรตาทิคุณา ภิยุตฺโต,
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต,
โพเธสิ โย สุชนตํ กมลํว สูโร,
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ ฯ

พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ
พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโส[๑] ว พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ
วนฺทนฺโตหํ[๒] จริสฺสามิ พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน
พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน[๓] ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ

---

๑ หญิงสวดว่า "ทาสี"

๒ หญิงสวดว่า "วนฺทนฺตีหํ" ฯ

๓ หญิงสวดว่า "วนฺทมานาย" ฯ

สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา,

(กราบหมอบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา ว,

พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,

พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ ฯ

(แล้วลุกขึ้นนั่งคุกเข่าว่าธมฺมานุสฺสตินยปรฺต่อไป)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส ฯ

(ว่าสวดพร้อมกัน)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพโพ วิญฺญูหิติ ฯ

(หยุดระลึกธรรมคุณตามบาลีที่กล่าวมาพอควร)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

สฺวากฺขาตตาทิคุณโยควเสน เสยฺโย,

โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเภโท,
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ,

ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ ธมฺมสฺสาหสฺสมิ ทาโส[๑] ว ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ วนฺทนฺโตหํ[๒] จริสฺสามิ ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน[๓] ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา ฯ

(กราบหมอบลงว่า)

กาเยน วาจาว เจตสา ว,
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร ว สํวริตุํ ธมฺเม ฯ

---

๑ หญิงสวดว่า "ทาสี"

๒ หญิงสวดว่า "วนฺทนฺตีหํ"

๓ " " "วนฺทมานาย"

(แล้วลุกขึ้นนั่งคุกเข่าว่า สงฺฆานุสฺสติปาฐ ต่อไป)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ

(หยุดระลึกสังฆคุณตามบาลีที่กล่าวมาพอควร)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส ฯ

(สวดพร้อมกัน)

สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติคุณาภิยุตฺโต,
โยฏฺฐพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ
สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต,
วนฺทามหํ ตมริยานคณํ สุสุทฺธํ,
สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ

สงฺฆสฺสาหสฺสมิ ทาโส[๑]ว สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม
สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ
วนฺทนฺโตหํ[๒] จริสฺสามิ สงฺฆสฺโส ปฏิปนฺนตํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน
สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน[๓] ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา ฯ

(กราบหมอบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยายํ,
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ ฯ

(จบทำวัตรเย็น)

---

๑ หญิงสวดว่า "ทาสี ว"
๒ ,, ,, "วนฺทนฺตีหํ"
๓ ,, ,, "วนฺทมานาย"

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ แสงเจริญ 80 – 82 ตรอกศาลเจ้าเจ็ด
สี่พระยา นครหลวงฯ   โทร 30631
นายวิจิตร ธนศุภฤกษ์ ผู้พิมพ์โฆษณา.